

Юлія Олександрівна Сіденко,
аспірант кафедри глибинної корекції і психолого-соціальної реабілітації,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
бульвар Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна

ОБ'ЄКТИВУВАННЯ АРХЕТИПНО-ПЕРИНАТАЛЬНОЇ СИМВОЛІКИ У ПСИХОМАЛЮНКАХ

Стаття розкриває значення архетипно-перинатальної символіки не лише у процесі символізації, а у силі детермінованості психіки суб'єкта саме перинатальними чинниками. Розкривається роль візуалізації в об'єктивуванні несвідомих детермінант психіки суб'єкта та розкритті їх архетипності у процесі інтерпретації символів малюнку. Зміст статті вказує на значущість глибинно-психологічної корекції майбутнього психолога як важливої передумови ефективності підготовки до професійної діяльності.

Ключові слова: архетип, архетипно-перинатальна символіка, едіпальна довершеність, едіпальна залежність, інстинкт, несвідоме, психодинамічна парадигма, психомалюнок, свідоме, символ, система захисних механізмів.

Дослідження виконано у форматі психодинамічної теорії, яка асимілює психоаналітичний, гуманістичний та феноменологічний підходи до розуміння закономірностей функціонування психіки суб'єкта. Розвиток сучасної психологічної науки та практики не може відбуватися поза глибинним пізнанням психіки суб'єкта, яке спирається на цілісність психіки у нерозривній єдності сфер свідомого та несвідомого. Стаття ставить проблему причетності архетипно-перинатальної символіки до розвитку та формування психіки.

«Архе» – означає принцип, початок, як «зачин» чогось. Архетип визначається як «праобраз, ідея». В аналітичній психології К. Г. Юнга першопочаткові, вроджені первинні структури..., що формують активність уяви, лежать в основі загальнолюдської символіки [12, 39]. Архетипи забезпечують основу поведінки, розуміння світу, взаємозв'язок культур, взаєморозуміння між поколіннями. Тобто це загальні, апріорні, психічні та поведінкові програми [2].

В аналітичній психології термін «архетип» означає принцип, який забезпечує психічну реальність специфічними змістами, яким властиві універсальність, регулярність, типовість прояву, повторюваність протягом багатьох віків. Пояснюючи сутність поняття «архетип», К. Г. Юнг писав: «він є інстинктивним вектором, направляючим трендом, таким самим, як інстинктивний намір птаха вити гніздо, а мурах – будувати мурашник» [15, 56]. Інстинкт – це вроджена тенденція до певних форм поведінки живої істоти, певного виду, окремої популяції. Архетип має таке відношення до психічного життя людини, як інстинкт до тілесного. В певному сенсі архетипи є психічними інстинктами людського роду, «психічними аспектами структури мозку» [14, 115].

Аналіз наукових джерел показав, що категорія «архетип» досліджувалася вченими: Е. А. Афоніним, А. В. Безруких, С. Грофом, Х. Заксом, Ю. Земуном, Т. Манном, Ю. Я. Мединською, К. Пірсоном,

В. Райхом, О. Ранком, Е. Фроммом, Ф. Шеллінгом, К. Г. Юнгом та ін.

Психодинамічна парадигма, яка спирається на візуалізовані засоби пізнання, здавна відкриває нові перспективи дослідження архетипу, що засвідчують наступні дисертації: Л. В. Драгола (метафоричність), Д. С. Дроздова (індивідуальність архетипної символіки), І. В. Евтушенко (архетипи міфів), О. В. Педченко (архетип віри), В. Л. Солодухов (архетип метафоричності казок) та ін.

Проблемі архетипу присвячено (в руслі психодинамічної парадигми) збірник наукових праць «Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки» [4].

Основним методом, що асимілює психодинамічну теорію, є активне соціально-психологічне пізнання (АСПП), що включає ряд методик, серед яких – психоаналіз комплексу тематичних малюнків.

Малюнок – це зображення, виконане від руки за допомогою таких графічних засобів, як контурна лінія, штрих, пляма, основа усіх видів зображення на площині: живопису, графіки і т. п. Існують численні різновиди малюнка, що розрізняються за жанрами, призначенням, технікою виконання. В практиці психологічних досліджень малюнкові методики використовуються з XIX століття [5].

Використання комплексу тематичних психомалюнків максимально наближене до природної сутності психіки, якій характерна системна впорядкованість. Останнє пояснює необхідність введення 30-35 тем психомалюнків, що сприяють об'єктивуванню характеристик цілісної психіки. Тематика психомалюнків підібрана так, щоб при їх виконанні актуалізувалися емоційні аспекти досвіду, ставлення до пережитих ситуацій, суб'єктивне бачення себе та власних стосунків з іншими людьми. Чисельність малюнків одного і того ж автора допомагає пізнати такі внутрішні механізми психіки й тенденції його поведінки, які зумовлюються логікою несвідомого, що не розкривається зі

змістом кожного окремого малюнку. Цей зміст виражається через взаємозв'язки між окремими малюнками та через спільні характеристики їх загалом. «Малюнкові методи гармонізуються загалом із цілями АСПП, спрямованими на виявлення каузальних передумов особистісних проблем суб'єкта» [16, 11]. Т. С. Яценко зазначає: «Працюючи з вербально-невербальним матеріалом, психолог лише по-новому розставляє акценти завдяки об'єктивуванню системних характеристик і логічних взаємозв'язків у матеріалі автора, виявляє спрямованість психіки» [17, 126].

Психомалюнки сприяють пізнанню архетипів як презентантів в індивідуалізовано-символічній формі. Архетипи, які мають символічний характер, дозволяють прояснити глибинний зміст особистісних проблем суб'єкта та індивідуальну логіку свідомого та несвідомого в її неповторності. Т. С. Яценко відзначає, що «архетипи – це не лише здатність психіки передавати зміст в образах, а й можливість пізнавати логічний зміст несвідомого» [18, 323].

Практика і теорія АСПП відкрили перспективи самопрезентації суб'єктом латентного змісту психіки у матеріалізованих формах. Останнє передбачає спонтанність та невимушеність поведінки людини. Враховуючи, що психіка підкорена системі психологічних захистів, матеріалізовані засоби самопрезентації є непрямую формою перекодування смислових параметрів ідеальної реальності психічного зі збереженням «інформаційних еквівалентів».

Глибинна інтерпретація архетипної символіки конкретизує латентно прихований едіпальний мотив. Поняття «едіпів комплекс» – одне з основних у класичному психоаналізі З. Фрейда. Його сутністю є сукупність відносно несвідомих ідей та почуттів, які концентруються на бажанні єднання з одним із бать-

ків протилежної статі. Психодинамічна парадигма сформувалась на психокорекції із майбутніми психологами та має орієнтацію на психічне здоров'я, що й обумовило заміну терміну «едіпів комплекс» (який характерний невротикам) на «едіпальну залежність». Таким чином, психодинамічна теорія вносить істотні уточнення в розуміння едіпальної залежності суб'єкта, що відповідає критеріям психічного здоров'я майбутніх психологів.

Метод АСПП виявляє дисфункції, породжувані у психіці в едіпальний період розвитку психіки суб'єкта, пізнання яких є передумовою гармонізації психіки шляхом розширення можливостей його самоусвідомлення. Останні дослідження Т. С. Яценко та її послідовників указують на те, що едіпальна залежність постійно транслюється в різних символах, які об'єктивують перинатальний період, а не інцест, що підтверджує ідеї Т. С. Яценко про едіпальну довершеність. «В основі едіпальної довершеності, – пише дослідниця, – є факт фізіологічної приналежності індивіду до утробы та змішенню крові (в його жилах вже тече кров як матері, так і батька)» [19, 86]. Такого типу символіка вказує на необхідність перегляду розуміння комплексу Едіпа, беручи до уваги доедіпальний, домовний, перинатальний періоди розвитку людини. До архетипно-перинатальної символіки відносяться символи: пуповина, черепашки, равлики, мушлі, спіралі, закриті простори та ін.

Символи «яйця» та «спіралі», які є архетипами утробы та пуповини, (К. Г. Юнг), знаходять своє представлення в авторських психомалюнках (див. рис. 1-6), незалежно від їх теми [12]. У статті використано малюнки учасників Авторських шкіл глибинної психокорекції академіка НАПН України Т. С. Яценко [6-11].

Рис. 1. Що було до мого народження

Рис. 2. Будинок, дерево, людина

Рис. 3. Моя сім'я сьогодні

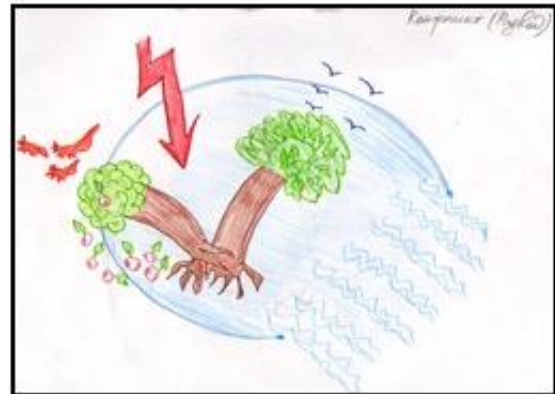

Рис. 4. Конфлікт

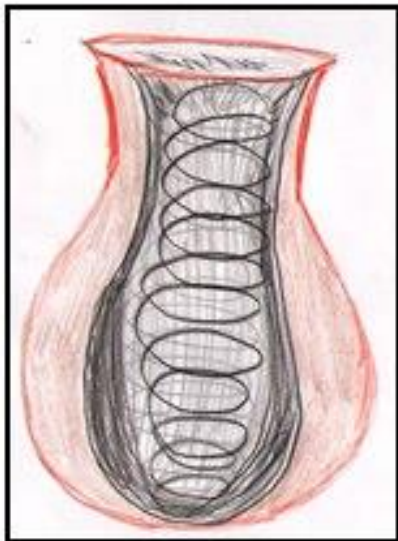

Рис. 5. Самотність

Рис. 6. Самотність

Авторські психомалюнки (рис. 1-6) відображають різні стани суб'єктів за допомогою архетипно-перинатальної символіки, тож спробуємо їх (малюнки) конкретизувати з урахуванням роз'яснень авторів. Рис. 1-2 – прагнення респондента повернутись в утробний стан (будинок – архетип утроби; ікринки – символізують процес народження, див. рис. 2), де було «класно» та «яскраво» (див. фрагмент психокорекційної роботи з протагоністом Л., к-т 2); рис. 3 – респондентом використаний образ «кошкику», що символізує прагнення до створення захисту та самонародження (див. фрагмент психокорекційної роботи з протагоністом Л., 11 к-т); рис. 4 – автор малюнку порівняє оточуючий світ із навколоплідним пузирем, на який деструктивно впливають зовнішні сили природи (див. червона стрілка);

рис. 5 – пустота у глечик у пояснена автором як область душі, де виникає невимовна туга, пов'язана з відсутністю реалізації жіночого потенціалу (нездатні-

стю виносити дитину); рис. 6 – самотність, як спосіб «занурення у внутрішньоутробний стан».

Фрагмент психокорекційної роботи з протагоністом Л.:

П.: 1. Що ж було до Вашого народження? Яка частина малюнку найголовніша у визначенні цього?

Л.: 1. Насправді важливо все, але, напевно, основна верхня частина, яка над морем (див. рис. 1).

П.: 2. Розкажіть, що зображено на малюнку, адже над морем не може бути відразу три сонця.

Л.: 2. Цей малюнок за емоціями мені подобається найбільше! Він яскравий, на ньому безліч всього – верхній і підводний світи. Також я віднайшла таку особливість в інших малюнках: підводна частина досить виражена навіть там, де, за логікою речей, її не мало б бути. До мого народження життя було класним, яскравим, суперським. Але мене не залишає відчуття, що я щось пропустила, чогось не застала.

П.: 2. Життя неначе гарне втричі, як три сонця (див. рис. 1)?

Л.: 2. Можливо.

П.: 3. Що ці три сонця можуть символізувати?

Л.: 3. Це може бути достаток, радість, постійне світло і тепло.

П.: 3. Чи не могли б Ви показати, де саме на малюнку зображено достаток, світло і т. д.?

Л.: 3. Сонце і веселки, гарна погода – це літо, ферверки, пташки і яскравість кольорів.

П.: 4. Як Ви поясните появу трьох сонць на малюнку?

Л.: 4. Перше сонце я намалювала посередині. Але мені здалося, що цього замало, і для симетрії додала ще два...

П.: 4. І це усе закрита утроба?

Л.: 4. Так, за логікою речей. Дитина ж знаходиться у безпечному навколоплідному пузирі, а з іншого боку – в морі.

П.: 5. А риба ліворуч не представляє загрози для малюка?

Л.: 5. Ні, це дружня рибка.

П.: 5. Ця рибка жіночої статі? Вона – як «золота» рибка?

Л.: 5. Це усього лише морський житель. Стать рибки особливої важливості не несе. Взагалі, я люблю рибок-панночок, тому що у них є ікра. Що стосується саме цієї рибки (див. рис. 1), невідомо.

П.: 6. «Водна» частина малюнка розділена лінією на дві. Дитина може знаходитися в обох?

Л.: 6. Це гнучкий шланг, через який можна перепливати.

П.: 6. Все-таки є вододіл, як натяк на розбіжність у стосунках.

Л.: 6. Шланг – це труба, по якій можна туди-сюди їздити.

...П.: 7. На малюнку «Моя сім'я сьогодні» (див. рис. 3), що за створіння представлені?

Л.: 7. Це щось на кшталт кошиків. Чомусь вони знову круглими виявилися.

П.: 8. В кошику людина?

Л.: 8. Так, там моя мама. Вона по гороскопу ваги.

П.: 9. А це гиря (див. рис. 3)?

Л.: 9. Так.

П.: 10. Тоді Ви явно не хотіли бути народженою цією жінкою? Якщо складно, можете не відповідати.

Л.: 10. Я про це просто ніколи не замислювалася, адже батьків не вибирають.

П.: 11. Це потім задає траєкторію, що людина створює сама собі утробу, самонароджується. Ви самонароджуєтесь, Ви – інша. Ви могли б сказати про себе, що Ви інша?

Л.: 11. Аніж мама? Абсолютно інша. У мене мета життя стати іншою.

П.: 12. Саме в цьому і проявляється. А це крісло (див. рис. 3)?

Л.: 12. Це – килимки. Де корова – це моя дочка, червоний – це я з книжкою, а там, де зелена – це мій нинішній чоловік (див. рис. 3).

Архетипно-перинатальна символіка в її універсальному та індивідуалізованому змісті презентує інтимно важливі смисли психіки людини. Витіснення із пам'яті перинатальних вражень є натяком на едіпальну залежність суб'єкта, яка і обумовлює той факт, що слідові ефекти внутрішньоутробних травм, як і травм народження, не представлені у свідомості, хоча зберігають потенціал заявити себе назовні. З огляду на їх невербалізованість, важливо використовувати візуалізовані засоби самопрезентації. У монографії «Самодепривація психіки та дезадаптація суб'єкта» Т. С. Яценко пише: «Ми схильні вважати, що саме довербальний (домовний) архетипно-перинатальний досвід універсалізує малюнкові сюжети, робить їх зрозумілими для людей усього світу» [20, 54]. Перинатальний період засвідчує свою значимість через його представленість у художніх полотнах (див. рис. 9-13).

Рис. 7. В. Сюдмак

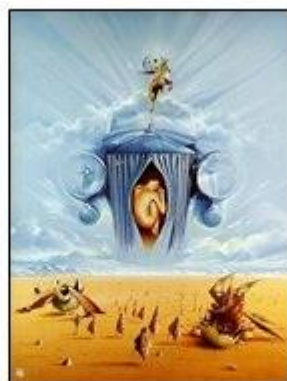

Рис. 8. В. Сюдмак

Рис. 9. «Не час»
Т. Лінденер

Рис. 10. В. Магріт
«Слід»

Тенденція повернення в утробу представлена в картинах С. Далі, Т. Лінденера, В. Магріта, В. Сюдмака. На картинах В. Сюдмака (рис. 7-8) представлено образи, що за своєю конфігурацією нагадують ембріони. Тенденцію повернення в утробу демонструє картина «Не час» Т. Лінденера (рис. 9), де зображено надтріснуте яйце, з якого має народитись життя, але зовні його стримує замок. Символи картини свідчать про блокування життєвої енергії лібідо та домінування енергії мортідо. Яйце, яке вже має тріщину (процес народження), чимось блокується, що означає омертвіння життя. Прикладом використання символу яйця є художні полотна С. Далі, який за ідеями близький до християнства [3]. У розумінні митця, яйце не стільки символізує чистоту і досконалість, як є натяком

ЛІТЕРАТУРА

1. Аврамченко, С. М. Архетипна символіка у процесі пізнання внутрішньої суперечливості психіки: навч. посібник / С. М. Аврамченко. – Слов'янськ: ПП «Канцлер», 2007. – 224 с.
2. Большой психологический словарь / [сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко]. – СПб.: Проим-Евроснак, 2003. – 672 с.
3. Картины Сальвадора Дали [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dali-genius.ru/painting.html>.
4. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць. Сер. №12. Психологічні науки. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013 – № 40 (64). – 344 с.
5. Романова, Е. С. Графические методы в психологической диагностике / Е. С. Романова [и др.] – М.: Дидакт, 1992. – 256 с.
6. Теория и практика глубинной психокоррекции. Первая Авторская школа академика АПН Украины Т. С. Яценко / сост.: А. В. Глузман [и др.]; под ред. Т. С. Яценко. – Донецк : ДИПиП, 2008. – 268 с.
7. Теория и практика глубинной психокоррекции: Вторая Авторская школа академика АПН Украины Т. С. Яценко / сост.: А. В. Глузман [и др.]; под ред. Т. С. Яценко. – Ялта: РИО КГУ, 2010. – 221 с.

Рис. 11. С. Далі
«Народження Нарциса»

на попереднє життя і відродження, внутрішньоутробний розвиток індивіда (рис. 11).

Підводячи підсумки сказаного, відмітимо можливість об'єктивування архетипно-перинатальної символіки у малюнках. Матеріал статті дозволяє відзначити актуальність проблеми пізнання глибинних (домовних) чинників розвитку психіки.

Практика АСПП доводить, що архетип універсалізує та «психотерапевтує» суб'єкта у процесі візуалізації. Архетип володіє не лише надситуативним (трансцендентальним), але й інтеграційним потенціалом, який об'єднує універсально-філогенетичний та генотипно-індивідуалізований досвід індивіда, пізнання якого сприяє гармонізації психіки та розвитку суб'єктом власного особистісного потенціалу.

8. Теория и практика глубинной психокоррекции: Третья Авторская школа академика НАПН Украины Т. С. Яценко / сост.: А. В. Глузман [и др.]; под ред. Т. С. Яценко. – Ялта : РИО КГУ, 2010. – 200 с.
9. Теория и практика глубинной психокоррекции: Четвертая и Пятая Авторские школы академика НАПН Украины Т. С. Яценко / сост.: В. П. Андрущенко, А. В. Глузман [и др.]; под ред. Т. С. Яценко. – К.: Изд-во НПУ имени М. П. Драгоманова, 2011. – 261 с.
10. Теория и практика глубинной психокоррекции: Шестая Авторская школа академика НАПН Украины Т. С. Яценко / сост.: В. П. Андрущенко, А. В. Глузман [и др.]; под ред. Т. С. Яценко. – К.: Изд-во НПУ им. М. П. Драгоманова, 2012. – 226 с.
11. Теория и практика глубинной психокоррекции: Седьмая Авторская школа академика НАПН Украины Т. С. Яценко / сост. В. П. Андрущенко, А. В. Глузман [и др.]; под ред. Т. С. Яценко. – К.: Изд-во НПУ им. М. П. Драгоманова, 2013. – 236 с.
12. Философия: энциклопедический словарь / [под ред. А. А. Ивиной] / А. А. Ивина. – М.: Гардарики, 2006. – 1072 с.
13. Юнг, К. Г. Либи́до, его метаморфозы и символы / К. Г. Юнг. – СПб.: Питер, 1994. – 414 с.

14. Юнг К. Г. Сознание и бессознательное: [пер. с англ.] / К. Г. Юнг. – СПб. : Университетская книга, 1997. – 544 с.

15. Юнг К. Г. Символическая жизнь: [пер. с англ.] / К. Г. Юнг. – М. : «Кочито-Центр», 2003. – 326 с.

16. Яценко, Т. С. Малюнок у психокорекційній роботі психолога-практика (на матеріалі психоаналізу комплексу тематичних малюнків) / Т. С. Яценко [та ін.]. – Черкаси: БРАМА, 2003. – 216 с.

17. Яценко, Т. С. Арт-терапевтичні технології в роботі психолога / Т. С. Яценко [та ін.]. – К. : Марич, 2009. – 68 с.

18. Яценко, Т. С. Проблема пізнання індивідуальної неповторності архетипної символіки в контексті

психодинамічної теорії / Т. С. Яценко // Актуальні проблеми психології: 36 наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Т. 1. – К. : Вид. «А.С.К.», 2010. – С. 322 – 332.

19. Яценко Т. С., Глузман А. В. Методологія глибоко-коррекційної підготовки психолога / Т. С. Яценко, А. В. Глузман. – Днепропетровск: Изд-во «Інновація», 2015. – 396 с.

20. Яценко Т. С. Самодепривація психіки та дезадаптація суб'єкта: монографія / Т. С. Яценко, В. І. Бондар, І. В. Світушенко, М. М. Кононова, О. Г. Максименко. – К. : Вид-во НПУ імені М. Драгоманова, 2015. – 280 с.

REFERENCES

1. Avramchenko, C. M. (2007). *Arkhetypna symvolika u protsesi piznannia vnutrishnoi superechlyvosti psykhyky [Archetypal symbols in the process of studying internal contradictory psyche]*. Sloviansk: PP «Kantsler» [in Ukrainian].

2. Meshcheryakov, B., & Zinchenko, V. (Eds.). (2003). *Bolshoi psikhologicheskii slovar [Big psychological dictionary]*. Saint Petersburg: Proym-Evroznak [in Russian].

3. *Kartiny Salvadora Dali [Salvador Dali's pictures]*. Retrieved from: <http://www.daligenius.ru/painting.html>. [in Russian].

4. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova: zb. nauk. prats. Ser. № 12. Psykhologichni nauky [Scientific journal of Dragomanov NPU: Coll. Of scientific works. Psychological Sciences]*. (2013). Kyiv: NPU imeni M. P. Dragomanova [in Ukrainian].

5. Romanova, E. S. (1992). *Graficheskie metody v psikhologicheskoy diagnostike [Graphic methods in psychological diagnostics]*. Moscow: Didakt [in Russian].

6. Yatsenko, T. S. (Eds.). (2008). *Teoriya i praktika glubinnoy psikhokorreksii. Pervaya Avtorskaya shkola akademika APN Ukrainy T. S. Yatsenko [Theory and practice of deep psychocorrection. First Author's school of academician of NPA of Ukraine T. S. Yatsenko]*. Donetsk: DIPiP [in Ukrainian].

7. Yatsenko, T. S. (Eds.). (2010). *Teoriya i praktika glubinnoy psikhokorreksii: Vtoraya Avtorskaya shkola akademika APN Ukrainy T. S. Yatsenko [Theory and practice of deep psychocorrection: Second Author's school of academician of NPA of Ukraine T. S. Yatsenko]*. Yalta: RIO KGU [in Ukrainian].

8. Yatsenko, T. S. (Eds.). (2010). *Teoriya i praktika glubinnoy psikhokorreksii: Tretiya Avtorskaya shkola akademika NAPN Ukrainy T. S. Yatsenko [Theory and practice of deep psychocorrection: Third Author's school of academician of NAPN of Ukraine T. S. Yatsenko]*. Yalta: RIO KGU [in Ukrainian].

9. Yatsenko, T. S. (Eds.). (2011). *Teoriya i praktika glubinnoy psikhokorreksii: Chetvertaya i Pyataya Avtorskie shkoly akademika NAPN Ukrainy T. S. Yatsen-*

ko [Theory and practice of deep psychocorrection: The fourth and Fifth Author's schools of the academician of NAPN of Ukraine T. S. Yatsenko]. Kiev: Izd-vo Dragomanov NPU [in Ukrainian].

10. Yatsenko, T. S. (Eds.). (2012). *Teoriya i praktika glubinnoy psikhokorreksii: Shestaya Avtorskaya shkola akademika NAPN Ukrainy T. S. Yatsenko [Theory and practice of deep psychocorrection: Sixth Author's school of academician of NAPN of Ukraine T. S. Yatsenko]*. Kiev: Izd-vo Dragomanov NPU [in Ukrainian].

11. Yatsenko, T. S. (Eds.). (2013). *Teoriya i praktika glubinnoy psikhokorreksii: Sed'maya Avtorskaya shkola akademika NAPN Ukrainy T. S. Yatsenko [Theory and practice of deep psychocorrection: Seventh Author's school of academician of NAPN of Ukraine T. S. Yatsenko]*. Kiev: Izd-vo Dragomanov NPU [in Ukrainian].

12. Ivina, A. A. (Eds.). (2006). *Filosofiya: entsiklopedicheskii slovar [Philosophy: the encyclopedic dictionary]*. Moscow: Gardariki [in Russian].

13. Yung, K. G. (1994). *Libido, ego metamorfozy i simvoly [Libido, its metamorphoses and symbols]*. Saint Petersburg: Piter [in Russian].

14. Yung, K. G. (1997). *Soznanie i bessoznatelnoe [Soznaniye and unconscious]*. (transl. from English). Saint Petersburg: Universitetskaya kniga [in Russian].

15. Yung, K. G. (2003). *Simvolicheskaya zhizn [Symbolical life]*. (transl. from English). Moscow: «Kochito-Tsentr» [in Russian].

16. Yatsenko, T. S. (2003). *Maliunok u psikhokorektsiini roboty psikhologa-praktyka (na materialii psykhoanalizu kompleksu tematychnykh maliunkiv) [Drawing in psychocorrectional work of a psychologist (based on psychoanalysis of subject pictures)]*. Cherkasy: BRAMA [in Ukrainian].

17. Yatsenko, T. S. (2009). *Art-terapevtychni tekhnologii v roboti psikhologa [Art-therapy technologies in the work of a psychologist]*. Kyiv: Marych [in Ukrainian].

18. Yatsenko, T. S. (2010). *Problema piznannia individualnoi nepovtornosti arkhetypnoi symvoliky v konteksti psikhodynamichnoi teorii [Problem of arche-*

typal knowledge of individuality symbols in the context of psychodynamic theory]. Aktualni problemy psikhologii: Zb. naukovykh prats Instytutu psikhologii im. Gh. S. Kostiuka NAPN Ukrainy – Topical problems of psychology: Coll. of scientific works of G. S. Kostiuk Institute of Psychology of NAPS Ukraine, T. 1. (pp.322-332). Kiev: Vyd. «A.S.K.» [in Ukrainian].

19. Yatsenko, T. S. & Gluzman, A. V. (2015). *Metodologiya glubinno-korreksionnoy podgotovki*

psikhologa [Methodology of deep and correctional training of a psychologist]. Dnepropetrovsk: Izd-vo «Innovatsiia» [in Ukrainian].

20. Yatsenko, T. S. (2015). *Samodepryvatyia psykhyky ta dezadaptatsiia subekta: monohrafiia [Self-deprivation of psyche and disadaptation of the subject: monograph]. Kyiv: Vyd-vo Draghomanov NPU [in Ukrainian].*

Юлія Александровна Сиденко,

*аспірант кафедри глибокої корекції та психолого-соціальної реабілітації,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
бульвар Шевченка, 81, г. Черкаси, Україна*

ОБЪЕКТИВИРОВАНИЕ АРХЕТИПНО-ПЕРИНАТАЛЬНОЙ СИМВОЛИКИ В ПСИХОРИСУНКАХ

Специфика глубинного познания в его ориентации на функциональные особенности бессознательного (языком которого является образ) заключается в необходимости использования визуализированных средств (в частности, рисунков), что создает предпосылки для объективирования и изучения феномена архетипа. В статье делается акцент на новых путях познания категории «архетип» в психодинамической парадигме, о чем свидетельствуют диссертационные исследования последователей академика НАПН Украины Т. С. Яценко в разработке прикладных ее аспектов. Таким образом, использование визуализированных средств в процессе активного социально-психологического познания (АСПП) открывает перспективы глубинного изучения перинатальных факторов и их проявления в архетипной символике. Среди методов АСПП особенно значимым является метод психоанализа комплекса тематических рисунков (30-35 тем), который способствует объективированию системной упорядоченности психики субъекта. Раскрывается значение архетипно-перинатальной символики не только в процессе символизации, а в силе детерминированности психики субъекта именно перинатальными факторами. Раскрывается роль визуализации в объективировании бессознательных детерминант психики субъекта и их архетипность в процессе интерпретации символов рисунка. Содержание статьи указывает на значимость глубинно-психологической коррекции будущего психолога как важной предпосылки эффективности подготовки к профессиональной деятельности. Архетип объективирует не только универсальную, но и субъективно-личностную информацию, которая отображает индивидуальную неповторимость психики участника АСПП. Доказано, что визуализированные самопрезентанты исполняют роль посредника лишь при условии их «оживления» в диалогическом взаимодействии психолога с респондентом. Архетипная символика уточняет латентно замаскированный эдипальный мотив поведения. Введена и обоснована необходимость замены в психодинамической парадигме понятия «комплекс Эдипа» на «эдипальную зависимость». Установлено, что к архетипно-перинатальной символике относятся символы: пуповина, черепашка, раковина, спираль и др. Статья удостоверяет значимость перинатального периода, который не только объемно представлен в психорисунках, но и в художественных произведениях.

Ключевые слова: архетип, архетипно-перинатальная символика, эдипальная зависимость, инстинкт, бессознательное, психодинамическая парадигма, психорисунок, сознательное, символ, система защитных механизмов.

Yuliia Sidenko,

post-graduate student,

Department of Depth Psychocorrection and Psychosocial Rehabilitation,

The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,

81, Shevchenko Boulevard, Cherkasy, Ukraine

OBJECTIFICATION OF ARCHETYPAL-PERINATAL SYMBOLS IN PSYCHODRAWINGS

The specificity of deep cognition in its orientation at functional features of the unconscious (which is expressed in an image) involves the necessity for applying visualised means (drawings in particular), which provides opportunities for objectification and studying the phenomenon of an archetype. The paper outlines the new ways of studying the category of an archetype in the psychodynamic paradigm, particularly in its applied aspects, which is reflected in theses by the member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine T. Yatsenko. Thus, the use of the visualised means in the process of active psychosocial cognition (APSC) offers a challenge of deep studying of perinatal factors and their manifestations in archetypal symbols. The most effective method of APSC is deep analysis of a set of topic-based drawings (30-35 topics), which facilitates objectification of system-based order of the psyche. The archetypal-perinatal symbols are considered to be significant in symbolisation process and in the extent, to which individual's psyche is determined by the very perinatal factors. The author demonstrates the role of visualisation in objectification of

the unconscious determinants of individual's psyche and their archetypal nature when interpreting the symbols depicted in a drawing, and points out at the importance of deep psychological correction for a future psychologist as an important factor of preparation for future work. An archetype objectifies both general and subjectively personal information that reflects individual uniqueness of the psyche of APSC participant. It has been proven that visualised self-representatives act as mediators only in case they are "revived" in a conversation of a psychologist with a respondent. Archetypal symbols specify latently hidden oedipal motives of behaviour. Also, the author introduces and substantiates the necessity for changing the concept "Oedipus complex" into "oedipal dependence". Archetypal-perinatal symbols include umbilical cord, turtle, shell, spiral, etc. The paper emphasises the importance of the perinatal period, which is represented in psychodrawings and artworks.

Keywords: archetype, archetypal-perinatal symbols, oedipal dependence, instinct, the unconscious, psychodynamic paradigm, psychodrawing, the conscious, a symbol, the system of defense mechanisms.

Подано до редакції 01.09.2016

УДК: 159.9

Оксана Тарасівна Смул,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціології і соціальної роботи,
Ужгородський національний університет,
вул. Університетська, 14, м. Ужгород, Україна

КОМПЛЕКСНИЙ СУПРОВІД І КОРЕКЦІЯ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ-СИРІТ

У статті розглядається комплексний супровід і корекція розвитку дітей-сиріт. Значна частина дітей-сиріт, які на сьогоднішній день виховуються в дитячих будинках сімейного типу (ДБСТ), прийомних сім'ях, тривалий час перебували в інтернатних закладах, вимагають особливої уваги, оскільки для переважної більшості з них характерні досить серйозні проблеми в психічному, фізичному розвитку та соціальній адаптації.

Ключові слова: комплексний супровід, дитячі будинки сімейного типу (ДБСТ), прийомні сім'ї, корекція розвитку, затримки в психічному розвитку.

Проблема дітей-сиріт є надзвичайно актуальною для України, тому на сьогоднішній день у країні йдуть активні пошуки шляхів удосконалення опіки дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема все більшого розповсюдження набуває інститут прийомної сім'ї, збільшується кількість дитячих будинків сімейного типу. Значна частина дітей-сиріт, які на сьогоднішній день виховуються в дитячих будинках сімейного типу (ДБСТ), тривалий час перебували в інтернатних закладах, умови виховання в яких, згідно з результатами досліджень багатьох вітчизняних учених, не сприяють активній соціалізації дитини, формуванню особистості. Вихованці інтернатних закладів, які перейшли в ДБСТ, прийомні сім'ї, потребують дієвої психологічної, педагогічної, медичної допомоги, яка може бути надана їм у процесі ефективного функціонування соціально-психологічної служби.

У сучасній психологічній науці існує чимало досліджень, які підтверджують значущість сімейного середовища у становленні та розвитку особистості дитини, недоліки у психічному розвитку особистості, позбавленої батьківської опіки (Т. Алексеєнко, О. Антонова-Турченко, Г. Бевз, І. Бех, Л. Волинець, Л. Галігузова, Я. Гошовський, Т. Гуськова, І. Дубровіна, М. Лісіна, С. Мещерякова, В. Мухіна,

І. Пеша, А. Прихожан, А. Рузька, І. Смірнова, Г. Семья, Н. Толстих, І. Трубавіна, Л. Шипіцина та ін.). Зокрема, дослідники звертають увагу на зниження загального психічного тону, порушення процесів саморегуляції, домінування пасивності у різних видах діяльності, здатності до співчуття, а також імпульсивність у поведінці, зниження показників емоційно-пізнавальної взаємодії, інтелекту таких дітей тощо. Спектр наукових досліджень особистості дитини-сироти досить широкий: особливості формування Я-концепції (Р. Берн, А. Прихожан, Н. Толстих), роль самооцінки, соціометричного статусу в групі (М. Боришевський, І. Карнаух та ін.), особливостей спілкування (Т. Землянухіна, С. Сатишева, та ін.), проблеми соціальної адаптації, морально-правового, духовного, естетичного, статевого виховання (С. Гончаренко, Л. Волинець, Л. Єременко, І. Іванова, Л. Кузьменко, Ж. Петрочко, В. Четет та ін.), особистісні якості, пов'язані із затримкою психічного розвитку та труднощами у взаєминах, підвищення рівня тривожності, конфліктності, егоцентризму (А. Гулевська-Черниш, У. Долиняк, Н. Єршова, І. Зверева, Г. Лактіонова, Г. Притиск, О. Шершень, І. Ченбай, Т. Шульга, J. Bowlby, M. Richards та ін.).